

BİBLİYOGRAFYA

ECONOMIC PHILOSOPHY: yazar Joan Robinson. **Pelican Books** tarafından 1964'de ikinci baskı. 140 sayfa. İlk baskı 1962'de Watts tarafından.

Mrs. Robinson'un son yayınladığı, hacim itibariyle küçük fakat anlam itibariyle çok büyük bu kitabı, bize, Arşimed'in, «Bana bir manivelâ veriniz, dünyayı yerinden oynatayım» sözünü hatırlattı. Çünkü, kitap derin bilgi ve kültürün, teoriler, denklemler, şekiller arkasındaki ön yargıları ortaya koyabilmekle, tıpkı bir manivelâ gibi dünyayı yerinden oynatabilecek güçte olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Yazar, A. Smith'den bugüne dek iktisadî düşünceyi feylezofça gözden geçirerek iktisat teorisinin ardındaki ideoloji ve ahlâk sorununu, mantıkî bir muhtevası olmayan metafizik yargıların nasıl düşünce ve davranışları halâ etkiyebildiğini göstermektedir. Yazar, fikirlerin önce metafizik olarak doğduğunu, ancak daha sonra bilim olma niteliğine kavuşabildiğini söylüyor. Nitekim, iktisat teorisinde de önce metafizik olarak doğan kavramlar sonra bilime önemli katkı yapabirmiştir. Fakat, iktisat ilmi Keynes'le beraber bilim olma yolunda önemli adımlar atmış olsa da, bir ideolojik temele dayandığı için, bundan kurtulamamaktadır.

Kitap altı kısımdan ibarettir. Birinci Kısım, «Metafizik, Ahlâk ve Bilim» başlığını taşıyor; bu bölümde metafizik kavramlarla bilim arasındaki fark açıklanıyor. «İktisat sadece teolojinin bir dalı değildir. Başlangıçtanberi duygusalıktan kaçınıp, kendisine bir bilim statüsü edinmeğe çalışmıştır (s. 25) (Fakat) Deneme metodunu uygulayamayınca, iktisatçılar metafizik kavramları reddedilebilir hale getirememekte ve neyin reddedilmesi gerektiği konusunda aralarında bir anlaşma olmasına birbirini zorlayamamaktadır. Böylece iktisat, bir ayağı test edilmemiş hipotezlerde, diğeri test edilemeyen sloganlarda topallamaktadır. s. 28)»

Yazar takip eden bölümlerde ideoloji ve bilim karmasını düşünce tarihi boyunca birbirinden ayırdetmeye girişmektedir. Bu ayırma denemesinde ilk uğrak Klâsikler ve «iktisattaki en önemli metafizik kavramlardan birini açıklıyan kıymet kelimesi» dir. (s. 29) Bu kelimenin A. Smith, D. Ricardo ve K. Marx'daki yeri belirtilmektedir. Bu konuda kendi yargısı şudur: «Bu kelime üzerindeki tartışmalar mantık plânında değildir. Bütün meseleyi ideolojik yan sesler yaratmaktadır. (s. 42)» Kıymet teorisinin uygulama alanındaki rolüne gelince, «Millî gelirin bir ölçüsü olarak emek-kıymet tamamiyle faydasızdır. (s. 43) Nitekim tatbikatta sosyalist ülkeler millî ge-

lirlerini para ölçüsüne göre toplamak zorundadır ve bizimle aynı endeks rakamı meselesiyle karşılaşmaktadır Bir reel ücret teorisi olarak işgücü - kıymetinin ise sosyalist bir ekonomide yeri yoktur. (s. 45)»

İkinci uğrak, «Neo - klâsikler ve yakalanmaz döngülü bir metafizik kavram olan faydadır; fayda, fertlerin malları satın almak istemesine yolaçan bir niceliktir, fertlerin malları satın almak istemesi ise faydaya sahip olduklarını gösterir. (s. 48)» Yazar, fayda kavramının neo - klâsikleri nasıl bir açmaza götürdüğünü, kendi ideolojilerine aykırı sonuçlara yerverdiğini ve bu açmazdan kendilerini nasıl kurtardıklarını ortaya koymaktadır. «Fiyatlara fayda açısından bakmanın ideolojik muhtevası bir bakıma klâsik teoriden daha insanî idi (çünkü) işçilerin tükettiği malların faydası diğerlerinden farklı görülüyordu Bundan başka, azalan marjinal fayda öğretisi gelire de uygulanabilirdi Bu ise, malları çok eşitsiz bir şekilde dağıtmakla büyük fayda kaybına yolaçan bir iktisadî sisteme daha radikal bir müdahale olmasa da, eşitlik ilkesine götürür; sendikaları, müterakkî vergileri ve sosyal refah devletini haklı gösterir. Fakat, diğer taraftan, fayda'nın bütün gayesi laissez - faire'i haklı göstermekti. Bu ise, bütün ideolojilere son veren bir ideolojidir çünkü ahlâkî meseleyi ortadan kaldırmaktadır. (Zira) her fert egoistçe davranmakla, toplam fertlerin iyiliğini sağlamış oluyor. (s. 51 - 52 - 53)»

Fayda doktrininin eşitlik ilkesine götürmesi ise neo - klâsikleri bir açmaza sokmuştur. Fakat bunun için de bir çıkar yol bulunmuştur: «Doktrinindeki eşitlik ilkesi, maksimum kılınması gereken gaye olarak faydadan fiziksel üretime kaymakla kısırlaştırılmıştır Marshall sosyalist eğiliminden, fiziksel millî geliri ele alarak kendisini kurtarmıştır. (s. 55) Neo - klâsik sistemin gerisindeki bilinçlememiş ön yargı (ise) kârı, ücretlerin ahlâkî saygıdeğerliğine yükseltmektir. (s. 57)»

Joan Robinson'un neo - klâsiklerin «serbest ticaret» (free - trade) sloganını adetâ teşrih ederek gerisindeki önyargıyı ortaya koyması, bize bütün dış ticaret kitaplarının ön sayfasına konulmayı gerektirecek niceliktedir. «Bu politikayla herbir ülkenin daha müreffeh olacağı gösterilmeliydi ki, temiz bir vicdanla bütün dünyada savunulabilsin (s. 61) Tabii gerçekte, 1914 öncesi İngilteresinin, diğer ülkelerin serbest ticareti benimsemesinden kazanacak pek çok şeyi, kendisinin benimsemesindenense, kaybedecek pek az şeyi vardı. (s. 64)»

Neo - klâsik okulun iktisat politikasına rehberlik edebilmek bakımından kısır olmasını ise yazar iki sebebe atfediyor: «Bir kere, tavsiye edilen politika, laissez - faire'di ve hiçbirşey yapmamayı teferruatıyla tasvir etmek gereksizdi Serbest ticaret dışında, laissez - faire teorisinin özünden doğan tatbikî meseleler konusunda söyleyecek bir şey yoktu Tatbikattan bu kadar ayrılımlarına ikinci sebep teoride denge kavramının hâkimiyetidir (Dinamik ve statik analiz içinde) statik olanın seçimi ise hiç tesadüfî değildi; dengenin teskin edici armonisi, laissez - faire ideolojisini destekliyor-

du. İddialarını derinleştirmek için uğraşlarımız, tehlikeli fikirler için zamanımız kalmıyacak şekilde bizi meşgul etmiştir. (s. 69 - 70)» Yazarın bu son cümlesi, mantıkî bir özü olmayan ideolojik kaygıların iktisatçıları nasıl özden yoksun sorunlarla uğraştırdığını çok iyi gösteriyor. Joan Robinson, acaba bu arada «ekonominin her kesiminde monopolleşme aynı güçte ise, genel denge sistemi içinde faktör dağılımı optimalden ayrılmaz» diyerek, monopolü dahi kurtaran laissez-faire'i ayrıca belirtmeyi unutmuş mudur? Çünkü, iktisat ilminde ideolojinin ne denli hakim olduğunu belki de bundan daha iyi gösterecek bir hipotez mevcut değildir.

Üçüncü Kısım, «Keynezyen İhtilâlidir.» Bizce bu bölüm, Keynes'in iktisat teorisine yeni bir şey getirmediğini söyleyen, nakdî ücret serliğinin işsizlik yaratacağını daha öncekilerin de belirttiğini gösteren bütün ortodoks iktisatçılarda okunmalıdır. Çünkü, J. Robinson, Keynes'in niçin bir ihtilâl yaptığını, getirdiği yeniliklerin niçin bu kadar sarsıcı olduğunu, bir bilge kişi olarak görebilmektedir.

«Bir kere Keynes kapitalist sistemi bir sistem, tarihsel gelişimin bir safhası, işliyen bir mekanizma olarak görmüştür İkinci olarak, laissez-faire teorisinin yok ettiği ahlâkî meseleyi geri getirmiştir Kâr için ileri sürülen bütün metafizik savunma, kapital verimli olduğu için değil fakat kıt olduğu için bir getirisi olduğunu söylediği zaman yıkılmıştır. Daha kötüsü, tasarrufun işsizlik sebebi olduğunu söylemekle, kapital birikimi için gelir eşitsizliğinin şart olduğu savunusunu kökünden kazımıştır. Genel teoriyi kabulü güç bir eser yapan entellektüel muhtevası değil fakat sarsıcı sonuçlarıdır Üçüncü olarak, Keynes zamanı iktisat teorisine getirmiş iktisadın teolojiden bilime doğru adım atmasını sağlamıştır. (s. 71 - 73) Genel Teorideki metafizik, ideoloji taşıyan kavram Tam İstihdam'ın kendisidir. s. 85)»

Fakat, yazar, Keynes'i suçlamaktan da geri kalmamaktadır. Çünkü, başladığını sonuna kadar götürmemiş, ortodoks laissez-faire'in etkisinden kurtulamamıştır.

«Tam istihdamın bir sağcı slogan haline gelmesinin sebebi ise, eğer kendi içinde bir gaye ise, özü için hiçbir soru sormaya lüzum kalmamasıdır. Çalışma niçindir? (Keynes bunun için şöyle diyor) «Tasarruflarla ödenen çukur kazılması, sadece istihdamı değil fakat faydalı mal ve hizmetleri kapsayan reel millî hasılayı da artırır. (s. 91)» Bugün (Keynes'in) paradoksları ciddiye alınmakta ve imalden daha sür'atle hurdaya çıkarılan silâhlar ... yapılmaktadır ... Fikirlerinin suiistimal edilmesinden kendisi sorumludur; çünkü, istihdamı muhafaza etmenin kamu görevi olduğunu tesbit ettikten sonra, istihdamın ne gayeyle yapılacağını da politik bir mesele olduğunu görmemiştir. (s. 92)»

Beşinci Kısım olan «Gelişme ve Azgelişmişlik» te uzun dönem meseleleri ele alınmıştır. Yazar, önce Ricardo, Marx ve Marshall'ın sistem için ileri sürdüğü uzun dönem durgulaşmasının gerçekleşme sebeplerini belirtmekte, bunun Keynes'deki özel anlamı üzerinde durmaktadır. Harrod - Domar büyüme formülü, kapital birikimini

belirliyen kararları dışarda bıraktığı için, iktisadın gelişmesine menfi bir katkı yapmakla suçlanmaktadır. Zira, «yatırımı güden sebepleri anlayabilmek için, insan tabiatını ve onun içinde çalıştığı sosyal ve iktisadi sistemlere nasıl tepki gösterdiğini anlamamız gerekir. Bunu ise cebirsel olarak ifade edecek kadar henüz ilerliyebilmiş değiliz. (s. 101)»

Bundan sonra, bir birikim teorisi araştırılması sanayi kapitalizminin doğuşu üzerinde araştırmalara bizi götürdüğü için, bunlar üzerinde durulmaktadır.

Bu kısmın son paragrafında geri kalmış ülkeler ele alınmıştır. Yazarın kanaati, bu ülkelerin durumunu en iyi açıklayan teorisinin Malthus'unki olduğudur. Bunun da sebebi, bu ülkelerdeki kitle halindeki işsizlerdir. Fakat, «Çinlilerin de gösterdiği gibi, gerekli örgütlenmeyle, işsizlik ortadan kalkabilir. (s. 107)»

Kapitalizmi tek gelişme modeli olarak bu ülkelere empoze etmek isteyen politikacılardan farklı olarak, J. Robinson, «Geri kalmış bir ülkenin ne çeşit bir toplum geliştirmek istediği konusunda bir görüşe sahip olması gerekir. Halâ, A. Smith'in doktrinine bağlı kalanlar, geri kalmış ülkelere kapitalizmin filizlenmesi ve meyvasını vermesi için gerekli şartları yaratmaktan bahsetmektedir. Bunlar ise, kendi denemelerinin şüpheciliği içinde, yeter derecede beklediklerini ve daha çabuk meyvalarını verecek bir yol aradıklarını hissetmektedir.» (s. 110) diyor.

Yazar, kısaca sosyalist modele göre gelişen geri kalmış ülkelerin sahip oldukları avantajlara da değinmektedir: «Birikim haddini yükseltmek için tüketimi kısmak, sosyalist müesseseler çerçevesinde gelişen ülkelere büyük avantajlar vermektedir Sağlık hizmetleri, eğlence gibi kollektif tüketim ise büyük sayıda ailelere dağılmış pek küçük ücret artışlarına nazaran toplam refahı daha çok arttırmaktadır Ne sosyalizmi ne de feodalizmi tasvip etmeyen ortodoks iktisatçı (bunun karşısında) pek acı bir şekilde şaşırılmaktadır. (s. 111)»

«Oyunun kaideleri nelerdir?» başlığını taşıyan altıncı ve son kısmında, J. Robinson, laissez-faire ideolojisi, kâr saiki ve kapitalist sistemin acı bir yergisine girişmiştir. Önce, bütün ekonomik doktrinlerin karmaşıklığı içinde politika için ne gibi ilkelerin bulunabileceğini soruyor. Buna verdiği cevap kesin ve açıktır: değişmiyen fakat pek az farketmiş tek sağlam ideoloji milliyetçiliktir. Klâsikler, neo-klâsikler kurdukları doktrinde, universalist olma iddialarına rağmen milliyetçidirler. Marksizm dahi, tatbikatta millî renklere bürünmüştür. «Gerçekten universalist olan bir görüş pek nadirdir. (s. 118)» «Çağımızdaki beynelmilel yardım gösterileri ise daima millî yarar açısından haklı gösterilmek zorundadır. (s. 121)»

«Laissez-faire eğilimi halâ ortodoksiden ayrılmıyarak gerçek değerleri tahrif etmektedir. (s. 124) Sırf kamu yatırımı olduğu için, ne kadar faydalı olursa olsun, bunun millî açıdan özel yatırımlara nazaran daha az yararlı olduğu iddiasının mantıkî bir temeli yoktur; bu, laissez-faire ideolojisinin bir kalıntısından başka bir şey

değildir. (s. 126) Sistem sadece kârlı olan alana yatırım yapmakla şekilsizlenmekle kalmamakta, fakat bu alan içinde dahi kâr saikinin dengeli bir yatırım strüktürüne götüreceğini beklemek için hiçbir sebep yoktur. (s. 127)»

«Gelir ve servet dağılımı adil ve makul olsaydı dahi bunlar yine doğru olacaktı. Fakat çağdaş bir demokraside bu da gerçekleşmekten çok uzaktır. (s. 128)»

«İktisadî sistemimizi, Keynezyen tedbirlerle yamanmak suretile — kendisinin söylediği gibi — görünebilirdeki en iyi sistem olarak savunmak mümkündür

«Veya Schumpeter'in Marx'dan aldığı inatçı tutumu takip etmek mümkündür. Sistem zalimdir, adaletsizdir, çalkantılıdır, fakat malları da vermektedir; hepsine boşverin, istediğiniz de mallardır.

«Yahut, aksaklıklarını kabul ederek, politik açıdan savunabiliriz — bizim bildiğimiz şekilde demokrasi diğer hiçbir sistem içinde gelişmezdi ve yaşıyamazdı — diyebiliriz.

Fakat, bugün artık mümkün olmayan şey, neo - klâsik stilde, onu kendi kendini düzenliyen ince, kendisine bırakılmakla toplum için en yüksek tatmini sağlayacak bir mekanizma olarak savunmaktadır. (s. 130)»

Yazarın kitabın sonunda vardığı sonuç, gerçekten bütün iktisatçılara bir bilgenin mesajıdır : «Moral mesele hiçbir zaman çözülemeyecek bir çelişmedir İktisatçılarda sunulan çözümler de yerini aldıkları ilâhiyatçıların sunduklarından daha az aldatıcı değildi. Bununla beraber, iktisadın bilime doğru adım atacağı ümidini veya aydınlanmanın faydasına inancımızı kaybetmiyelim. (Fakat) ileri gidebilmemiz için modası geçmiş metafiziğin çürüyen kalıntılarını yolumuzdan temizlememiz gerekir.

«İktisatçılar için ilk şart, aralarında tartışırken birbirlerini yanlış anlamamak dünyaya hitap ederken, doktrinlerini doğruca okurken, para itibariyle ölçülen değerlerin gözönünde tutulması gereken tek değerler olduğunu ileri süren ideolojiyi desteklemeyip, bununla mücadele etmektir. (s. 137)»

Mrs. Robinson'un kitabı iktisatçılara yaptığı bu mesajla sona ermektedir.

Bizce kitabın büyük bir dikkatle pek çeşitli kategorideki kişiler tarafından okunması gerekir. Bir kere politikacılar okunmalıdır ki iktisadın, gerçekte bir ilim ve ideoloji karması olduğunu, her türlü doğmatizmden uzak olarak bir bilge kişinin sesinden duysunlar; kendilerine, özellikle, yabancı uzmanlar tarafından yapılan tavsiyeleri bu ışığın altında değerlendirebilsinler.

Kitap, bütün iktisat hocalarınca da dikkatle okunmalıdır : çok zaman sınıfta öğretilen teorilerin ardındaki metafizik üzerinde durmak hiçbir hocanın aklına gelmemektedir. Kaldı ki kendi beyni de bu metafizikle yıkanmaktadır. Bundan başka, yazar kitabın çeşitli yerlerinde, iktisatçıların meselelerin özünden kaçmak için «Matematiğin çahları - ardına gizlendikleri» ni belirtmektedir. Herhalde, bu

da kendilerini uzun uzun düşündürmesi gereken bir uyarma olmalıdır.

Kitap, sosyal ilimlere ilgi gösteren bütün aydınların «el kitabı» olacak bir niceliktedir. Mrs. Robinson'un biraz çetin olan diline rağmen büyük bir zevkle okunmaktadır. Kitabı kapadığı zaman, her aydın önünde yeni ufukların açıldığını görecektir.

Gülten Kazgan